

Det går en helgen gjennom byen

Innledning til "prosesjonsvandringen" på Kulturnatt, sept. 2024

Axel Christophersen, professor em. historisk arkeologi, NTNU Vitenskapsmuseet

Om 6 år skal vi feire Nasjonaljubileet – Norge i 1000 år. På jubileets hjemmesider kan vi lese at *"Kjernen i jubileet er riksdannelse, kristning og samspillet mellom de to"*. For godt 1000 år siden sto den allerede godt etablerte "Kaupangen i Trondheim" fram som et viktig kongelig og kirkelig sentrum: Det var hit kongens døde kropp ble fraktet etter at han var blitt brutalt drept, det var her han ble helgenkåret og det var her hans helliggjorte legeme og skrin i over 500 år oppholdt seg i bispe- og senere erkebispens Kristkirke. For 1000 år siden var kongemakt og kirke i ferd med å etablere et samarbeid som ble bestemmende for mål de to samfunnsmaktene skulle styrte mot og midler de kunne bruke: Dette samarbeidet mellom så ulike parter var en vinn-vinnsituasjon: Mens kongen rådde over den fysiske makten med et betydelig grep om folk, territorier og tidens mest verdifulle ressurs, jordegodset, hadde kirken som forvaltere av de religiøse tjenestene et godt grep om det åndelige, og sosiale livet. Kirkens øverste tjenestemenn var dessuten velutdannet, behersket skrivekunst og hadde kunnskaper og erfaring med organisasjons- og administrasjon. Sammen var de sterke!

En helt sentral rekvisitt i dette spillet var helgenkongen Olavs skrin, som både kongemakt og kirke hadde aksjer i: For Olavs ætlinger, som satt, og fortsatt ønsket å beholde kongemakten, var det avgjørende å kunne vise til det nære slektskapet med helgenen som legitimerte deres maktgrunnlag. Kirken på sin side hadde for lengst knesatt prinsippet om at all makt tilhørte Gud, men Gud trengte en jordisk representant, nemlig kongen, som utøvde denne makten for ham. 1000-og 1100-tallet var en usikker tid i Norge, og Kirken trengte en verdslig makt som kunne beskytte kirkens tjenere og sikre kristendommens fortsatte utbredelse.

Den tidlige samhandlingen mellom kongemakt- og kirke gjennom 1000-tallet er grunnleggende i riksdannelsesprosessen, og det utspilte seg ikke minst i det raskt voksende bysamfunnet på Nidarneset, nærmere bestemt der Harald Hardråde hadde reist en ny kongelig residens nær det stedet Snorre hadde pekt ut som lokaliteten der helgenkongen var blitt gravd ned i elvebrinken det første året etter hans posthume ankomst til byen. Der holdt også kongens biskop(er) til før kong Olav Kyrre omkring 1070 e.Kr reiste en bispekirke og en bispegård litt vest for kongens residens, troligvis på den gamle Nidarnes gårds eiendom. Vi

har liten innsikt i hva det i disse skjebnetider ble snakke om, avtalt og gjort, men vi kan være ganske sikre på at både konge og biskop av politiske, økonomiske og strategiske grunner var svært interessert i å styrke kulten omkring helgenkongen Olav. Det kunne de gjøre bl.a. ved å reise kirker som minnesmerker over de stedene i byen som kongens legeme hadde helliggjort ved sitt nærvær. Tre slike mulige "minneskirker" ligger i dag åpent tilgjengelig for alle i Folkebiblioteket, i Sparebank1Midt-Norges kjeller og under DIG huset. Alle de tre kirkene er merkelig nok blitt reist nede ved kanten av den på tidlig 1000-tallet gjenfylte bukta Skipakrok, byens første havn og stedet Snorre omtaler som *Saurlid* ("gjørmebakken"). Snorre beretter at det var i dette lugubre miljøet Olavs døde og ille tilredte kropp ble lagt i et "øde skur" den første natten. Kan det ha oppstått lokale tradisjoner knyttet til ulike steder omkring dette våtmarksområdet hvor helgenkongens legeme var blitt lagt den første natten? I så fall, kan disse "helliggjorte stedene" ha bestemt hvor - og dermed hvorfor - kirkene ligger så uvanlig til i det sentrale bylandskapet? Og kan dette kaste lys over det Snorre beskriver i Olav Kyrres saga, nemlig at allerede på hans tid på hans tid (dvs. slutten av 1000-tallet) hadde det utviklet seg en kirkelig praksis med å bære helgenkongens kiste gjennom byens gater i en prosesjon, slik at byens befolkning og tilreisende pilegrimer på Olavsfestdagen fikk se og berøre skrinet på nært hold? At det skjedde mellom byens hus og streter var selvfølgelig med til å gi byens befolkning en mer intim kontakt med helligdommen, og det synliggjorde for alle den nære forbindelsen mellom byen, helgenkongen og det verdslige og kirkelige makthierarkiet. At en slik prosesjonspraksis ble etablert under den lærde og sterkt kirkelig interesserte kong Olav Kyrre er ikke tilfeldig: Kongen må ha hatt kunnskaper (bl.a. ut fra forhold i England) om den politiske kraften i en sterk helgendyrkelse for både kongemakt og kirke, men ikke minst for konsolideringen av Nidaros som landets kirkelige kraftsentrum. Å løfte fram kulten omkring Olav gjennom en prosesjonspraksis og et intensivt kirkebyggeprogram, kan følgelig ha vært en kalkulert måte å legge til rette for Nidaros som et fremtidig sete for landet første erkebispesetol.

De arkeologiske undersøkelsene i bygrunnen gjør det i dag mulig å foreslå en rekonstruksjon av den tidlige prosesjonsruten, der de tre foreslåtte minnekirkene omkring Saurlid kan ha fungert som "stasjonskirkene" som prosesjonen besøkte på vandringen gjennom byen. Disse tre kirkene midt i dagens Trondheim fremstår dermed som et unikt minnesmerke over Olavskultens og byens fremtredende rolle i den perioden statsdannelse og kristning gikk hånd i hånd. I arrangementet *Kulturnatt*, som går av stabelen 13.september, vil dette upåaktede

kulturminnemiljøet stå sentralt i en guidet tur i fotsporene av Olavsprosesjonen der den kan ha gått på Olav Kyrres tid.